

PASSIVITETENS PRISLAPP

**En belysning av de socioekonomiska
effekterna av våld i nära relationer**

Rapport av Ingvar Nilsson, nationalekonom,
OFUS & SEE

i.nilsson@seeab.se

2015-04-20

Innehåll

1. INLEDNING	4
2. METOD	4
3. MISSHANDELN UR BROTTSOFFRETS PERSPEKTIV	4
3.1 HÄNDELSEN	4
3.2 INLEDNING	5
3.3 MARGARETHA FÅR KORTVARIGA SYNLIGA SKADOR MEN DRABBAS AV LÅNGVARIGA EFFEKTER	6
3.3.1 INLEDNING	6
3.3.2 KOGNITIVA FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR	7
3.3.3 DE FÖRSTA DYGNEN	8
3.3.4 DEN NÄRMASTE TIDEN DÄREFTER	8
3.3.5 PÅ LITE LÄNGRE SIKT	9
3.3.6 DET FORTSATTA LIVET	10
3.4 KOSTNADER FÖR MARGARETHA - ETT BROTTSOFFER MED KOGNITIVA FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR	10
3.4.1 EN MISSHANDEL SOM ENBART LEDER TILL KORTVARIGA SKADOR	10
3.4.2 DEN MER OMFATTANDE MISSHANDELNS KOSTNADER	13
3.4.3 LÅNGSIKTIGA EFFEKTER	14
4. MISSHANDELN UR FÖRÖVARENS PERSPEKTIV	15
4.1 INLEDNING	15
4.2 GRIPANDE OCH UTREDNING	16
4.3 ÅTAL, HUVUDFÖRHANDLING & DOM	16
4.4 PÅFÖLJD OCH FÄNGELSE	17
4.5 TIDEN EFTER DETTA	18
4.6 KOSTNADER FÖR GUNNAR SOM ÄR FÖRÖVARE	19
4.6.1 KORTSIKTIGA EFFEKTER	19
4.6.2 LÅNGSIKTIGA EFFEKTER – TVÅ OLIKA SCENARION	19
5. MISSHANDELN UR BARNENS PERSPEKTIV	21
5.1 INLEDNING	21
5.2 DOTTERN HANNA – SVÅRIGHETER I SKOLAN OCH DÄREFTER I VUXENLIVET	22
5.2.1 PERIODER AV SJUKSKRIVNING ELLER ARBETSLÖSHET	22
5.2.2 REDUCERAD LIVSLÖN	23
5.3 SONEN PONTUS – EN BESVÄRLIG UPPVÄXT	24
6. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER FRAMÅT	26
6.1 ATT STÄMMA I BÄCKEN	26
6.2 ETT KOMMUNALT PERSPEKTIV PÅ DETTA	26
6.3 NÅGRA VIKTIGA TANKAR DETTA VÄCKER	27
BILAGA: KALKYLMODELLEN	29
IDENTIFIERA DET TOTALA EFFEKTPANORAMAT	29
KVANTIFIERA OCH PRISSÄTT EFFEKTERNA	31

OLIKA TYPER AV EFFEKTER OCH KOSTNADER	32
FÖRDELA KOSTNADERNA PÅ OLIKA SAMHÄLLSAKTÖRER	33
NÅGRA BÄRANDE PRINCIPER	33
ATT RÄKNA OM TILL NUVÄRDE – DISKONTERING	34
DET SVÅRMÄTBARA	34
KÄLLFÖRTECKNING	35

1. INLEDNING

Jag har fått i uppdrag av utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor (S U 2014:03, dir. 2014:25) att göra socioekonomiska beräkningar som kan illustrera kostnaderna för mäns våld mot kvinnor i nära relationer.

Det som skildras i denna rapport är ett fiktivt men realistisk fall som visar hur våld kan se ut i nära relationer och vilka socioekonomiska effekter som kan uppstå kring offren – både kvinnan och barnen – och förövaren i en familj.

Den kunskap om effekterna och deras ekonomiska konsekvenser som återfinns i denna rapport kommer från ett flertal studier jag och mina kollegor de senaste åren genomfört kring våld, kriminalitet och missbruk. Beräkningarna utgår också från en nationalvetenskaplig praxis som genomförts på vitt skilda fält under flera decennier och som kan studeras närmare i verk såsom *Samhällsekonomisk analys* av Lars Hultkrantz & Jan-Eric Nilsson (2008). Även om jag här avgränsar mig enbart till en enskild dramatisk händelse, kan analysen breddas till att både omfatta effekter liksom förlopp över längre tid.

2. METOD

Den kalkylmodell som här används har utvecklats av mig och nationalekonomen Anders Wadeskog under mer än 30 års tid. Den består av en databas med prislista och en Excellbaserad räknescenari. Den följer sedvanlig praxis för samhällsekonomiska kalkyler med två modifikationer. För det första fördelar jag effektpanoramat på olika samhällsaktörer och för det andra redovisar jag även finansiella effekter. Arbetet med modellen består av tre steg; identifiera, kvantifiera och värdera effekter – i det här fallet av våld i nära relationer. Modellen jag använder redovisas som bilaga i slutet av rapporten

3. MISSHANDELN UR BROTTSOFFRETS PERSPEKTIV

3.1 Händelsen

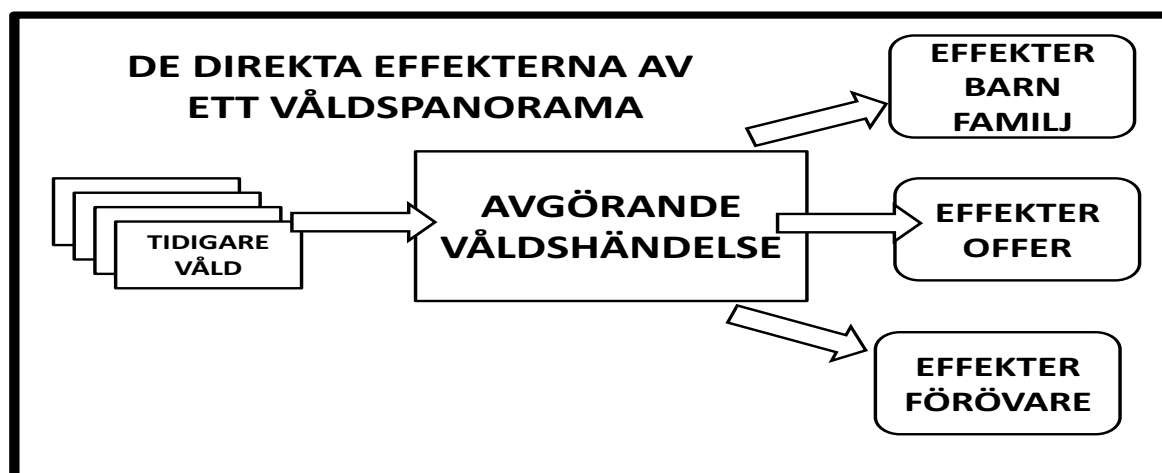
Gunnar och Margaretha lever tillsammans som gifta sedan drygt 15 år. Gunnar är idag 41 år och ingenjör med vägbyggnad som specialitet. Margaretha är högstadielärare och 35 år. De har två barn: Hanna 13 år och Pontus 7 år.

Äktenskapet är som de flesta äktenskap. Med en grundläggande skillnad. Gunnar är mycket svartsjuk och kontrollerande och när han får alkohol i kroppen blir han aggressiv – inte bara verbalt utan också fysiskt. Vid ett antal tillfällen innan den händelse som jag här analyserar inträffar har han misshandlat Margaretha, några gånger mycket allvarligt så att hon under olika förevändningar behövt söka sjukvård och bli sjukskriven. Våldet har efter hand accelererat. Det jag här ska beskriva är en mer dramatisk händelse – kulmen av flera års förtryck – då Gunnar efter rikligt intag av alkohol misshandlar Margaretha så allvarligt att hon efter ett stort antal sparkar och slag mot kropp och huvud medvetlös faller omkull på köksgolvet. Händelsen har uppmärksammats av grannar som tillkallat polis och ambulans.

Förloppet utgör kulmen på en sekvens av händelser som illustreras i figur 1 nedan och som jag i denna rapport kommer att beskriva ur fyra olika perspektiv: I samtliga fall kommer jag att lägga fokus på de socioekonomiska konsekvenserna av dessa händelser

- Huvudhändelsen ur offrets (Margarethas) perspektiv
- De tidigare våldshändelserna ur offrets (Margarethas) perspektiv
- Huvudhändelsen ur förövarens (Gunnars) perspektiv
- Huvudhändelsen ur barnens perspektiv

FIGUR 1: De direkta effekterna av ett våldspanorama

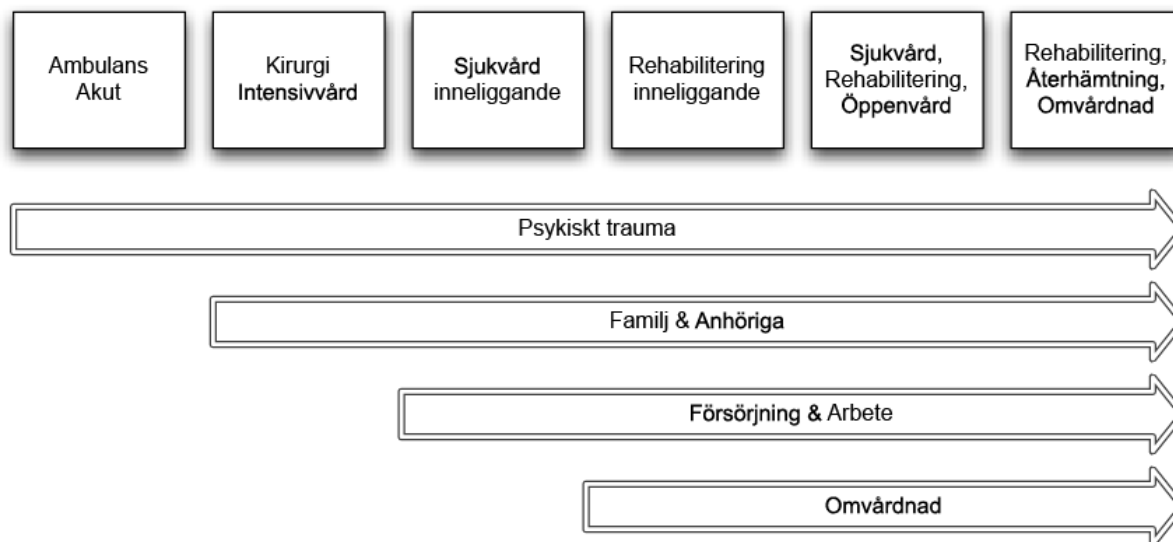
3.2 Inledning

Då ambulansen anländer till lägenheten ligger Margaretha blodig och medvetlös i köket. Hon har fått slag och sparkar såväl mot huvudet som mot kroppen. Det blöder ymnigt. Polisen är på plats. Ambulanspersonalen tar sig an Margaretha, kontrollerar andning, puls och medvetandegrad. Polisen omhändertar och griper Gunnar. Socialtjänsten tillkallas för att ta hand om barnen.

Det är i detta läge oklart exakt hur allvarligt skadad Margaretha är. Är det livshotande, är det invalidiserande eller är det mindre allvarligt? Oavsett svaret på denna fråga inträffar nu en rad händelser.

Lite förenklat kan dessa händelser i stort skildras med hjälp av figur 2. Den inleds med en akut fas – ambulans och akutmottagning. Därefter kommer en kortare eller längre slutenvårdsfas, med eller utan kirurgiska insatser. Detta följs av en rehabiliteringsfas i slutenvårdsform som därefter, vid behov, övergår i någon form av omvårdnadsfas.

FIGUR 2: Händelseförloppet vid den allvarligaste våldshändelsen

Under detta förlopp uppstår vid sidan av de fysiska skadorna ett antal psykiska och sociala konsekvenser. Den våldsutövande maken Gunnar kommer att ställas inför rätta och barnen påverkas både på kort och på lång sikt. Men låt oss nu fokusera på effekterna för offret – Margaretha. Hon kommer att bli till föremål för en mängd olika insatser inom sjukvården vilket illustreras i figuren ovan. Men det kommer också att uppstå kortare eller längre perioder då hon måste få sin försörjning ordnad eftersom hon inte kan arbeta. Slutligen uppstår på längre sikt större eller mindre omvårdnadsbehov av olika slag, allt beroende på skadans art. Låt oss nu se på förloppet mer i detalj.

3.3 Margaretha får kortvariga synliga skador men drabbas av långvariga effekter

3.3.1 Inledning

Margaretha blir medvetlös och det ser inledningsvis ut som att hennes skador är relativt begränsade. Det visar sig dock att hon har fått en hjärnskada som länge, förmodligen livslångt, påverkar hennes liv. Hon har fått vad man kallar **kognitiva funktionsnedsättningar** och posttraumatiskt stressyndrom, PTSD.

En misshandel som leder till död eller invalidiserande skador som är synliga och extremt dramatiska får ofta uppmärksamhet i media. Det är dock viktigt att komma ihåg att av hela gruppen av personer som drabbas av hjärnskador utgör lätta skador den övervägande delen. I gruppen lätta hjärnskador är det en mindre del som får bestående problem, ofta uttryckta som kognitiva funktionsnedsättningar. Per 100 000 invånare i Sverige får årligen 300 personer en diagnosticerad traumatisk hjärnskada. Av dessa får 80 % lätta hjärnskador och orsaken kan

variera stort. Många sådana skador dokumenteras eller diagnosticeras inte, varför mörkertalet kan vara stort.

3.3.2 Kognitiva funktionsnedsättningar

Eftersom det för den oinsatte kan vara svårt att förstå innebörden av en kognitiv funktionsnedsättning och eftersom detta berör en stor och ofta osynlig grupp gör jag här en utveckling för att beskriva detta. Begreppet kognition beskrivs av Hjälpmedelsinstitutet på följande sätt:

”Kognition handlar om de processer som sker i hjärnan då vi tar emot, bearbetar och förmedlar information. Många personer har kognitiva nedsättningar vilket ofta leder till stora problem i vardagen. Det kan vara svårigheter med uppmärksamhet, att planera, bristande tidsuppfattning eller problem med minnet. Den kognitiva förmågan kan påverkas bl.a. av utvecklingsstörning, förvärvade hjärnskador, neuropsykiatriska tillstånd, demenssjukdomar, whiplashskador och psykiska funktionsnedsättningar.”

Då man till följd av yttre våld drabbas av kognitiva funktionsnedsättningar kan detta yttra sig genom olika symptom, känslor och beteenden:

”Huvudvärk, förvirring, ljus- och eller ljudkänslighet, tinnitus, suddigt seende eller dubbelseende, rastlöshet, insomningssvårigheter, sänkt tempo i tankeverksamhet, koncentrations och minnesproblem, nedsatt kommunikationsförmåga, trötthet, irritabilitet, ångest och depression.”

Detta gör att vardagen inte alltid kommer att fungera som tidigare och den som drabbas av detta kan ha svårt att känna igen sig själv. Omgivningen förstår inte alltid riktigt vad som hänt och hur det är relaterat till den ursprungliga våldshändelsen. Sammantaget kan vardagen för denna typ av våldsoffer te sig på följande sätt:

Man kan ha funktionshinder när det gäller att ta initiativ, planera, organisera och skapa struktur i vardagen, motivera sig själv. Sådant som vanligtvis kräver ytterst liten tankekraft, ett rutinemässigt mönster, kan bli ett stort hinder i vardagen. I mötet med omgivningen kan det tolkas som man inte vill, fast det egentligen handlar om att man inte kan.

Vid kognitiva störningar av kroppsuppfattningen kan man ha stressöverkänslighet, att man har mycket lätt att bli stressad, man kan ständigt gå på högvarv eller det kan ta lång tid att varva ned till normalläge, vilket förbrukar mycket energi som kan vara en bidragande orsak till att man ofta känner sig trött och sällan utvilad. Sömnrytmstörningar kan också vara vanliga, den inre klockan som reglerar sömnen har blivit störd och man somnar inte när man vanligtvis ska göra det vilket gör att det kan vara besvärligt att komma upp på morgonen.

Ofta har personer med kognitiva minnesstörningar svårigheter med närminnet men även att ta fram lagrade minnen, problem att koncentrera uppmärksamheten på väsentliga saker samt nedsatt förmåga att bearbeta information. Detta leder till att man har svårt att lära sig nya saker, det tar tid bland annat på grund av brister i koncentrationsförmågan och svårigheter att fokusera uppmärksamheten.

Tankestörningar i inlevelseförmågan innebär att man inte förstår att andra tänker andra saker än man själv och att man inte kan förstå att andra har känslor. Det handlar om en oförmåga att se saker från en annans människas perspektiv vilket gör att för omgivningen ses dessa personer som egocentriska och med brister i den sociala kompetensen.

Jag pratar alltså om en tämligen omfattande problematik där man inte alltid ser kopplingen mellan ursprungshändelsen och det beteende en person uppvisar. Denne har drabbats av ett osynligt funktionshinder med för resten av livet funktionsnedsättande konsekvenser.

3.3.3 De första dygnen

Margaretha blir medvetslös av de slag och sparkar hon fått. Hon transporteras av ambulans till sjukhusets akutmottagning. Hon undersöks av läkare som röntgar hjärnan med datortomografi. Hon vaknar upp ur sin medvetslöshet men får ligga kvar ett eller ett par dygn under övervakning och för observation. Hon är orolig och frågar efter sina barn.

Man konstaterar kontusionsblödningar i hjärnvävnaden men inget krav på neurokirurgisk åtgärd. Eftersom Margaretha inte visar fysiska synliga neurologiska skador ser man inget rehabiliteringsbehov. Man liknar detta vid en svår hjärnskakning. Efter något dygn får hon åka hem. Hennes föräldrar och väninnan som varit hos henne skjutsar hem henne. Hon är trött, chockad och allmänt mörbultad. Hon mår illa och kräks då och då. Mentalt befinner hon sig i ett sorts förvirrat chocktillstånd

Samtidigt är hon lättad. Hon tycker att hon trots allt kommit lindrigt undan och inser att hon kunnat råka betydligt värre ut. Händelsen blir för henne ett sorts uppvaknande då hon förstår att hennes liv är i fara om hon stannar i relationen med Gunnar.

Det hon, eller andra, inte tänker på är att dessa – just nu osynliga – hjärnskador och PTSD kan ge bestående effekter. Därutöver har hon drabbats av minimala blödningar i nervvävnaden som inte visualiseras så lätt på röntgen men kan ge upphov till kognitiva effekter.

3.3.4 Den närmaste tiden därefter

Margaretha blir sjukskriven en lång tid efter detta. Hon vistas hemma, går inte så ofta ut. Ständigt orolig för att Gunnar ska dyka upp. Ständigt oroad för hur barnen ska ta det hela. Hon börjar också på allvar fundera över hur tiden efter skilsmässan ska bli ekonomiskt och praktiskt. Hon är nedstämd men ber inte om hjälp eller stöd. Hon kallas till återbesök på vårdcentralen där man inte hittar något anmärkningsvärt. Margaretha fortsätter att vara sjukskriven.

Hennes allmäntillstånd gör att hon vare sig orkar arbeta eller ha sociala kontakter. Hon börjar dra sig undan. I sin oro låter hon en del av irritationen gå ut över barnen vilket i efterhand skapar skuld känslor hos henne. I stort är hon tacksam att hon kommit ganska lindrigt undan och inte blev värre misshandlad. Hon får erbjudanden om att komma till kommunens stödcentrum för brottsoffer och ges kontaktuppgifter till brottsofferjouren. Hon utnyttjar inte dessa erbjudanden. Inte heller besöker hon kommunens kvinnojour.

Hon kallas till polisen som vid flera tillfällen förhör henne i egenskap av målsägare. Detta blir för henne en obehaglig upplevelse där hon på nytt tvingas erinra sig vad som hänt. Först under rättegången erhåller hon ett målsägarbiträde.

Så småningom kommer hon tillbaka till sitt jobb som lärare. Dock är det inte riktigt som vanligt. Margaretha är nedstämd och inte den gamla vanliga Margaretha man brukar möta. Hon fungerar sämre än vanligt och hon blir lätt trött. Inte minst på grund av ljudnivån i klassrummet. Hon har koncentrationssvårigheter och har problem att behålla fokus längre stunder. Särskilt svårt för henne blir att planera sina lektioner.

Hennes kompisar – både på jobbet och fritiden – är förstående och deltagande. Allteftersom tiden går börjar man dock tröttna på ”den nya Margaretha”. Detta blir början på en process där Margaretha allt mer drar sig undan till en mer eller mindre självvald isolering. Detta spås på av att hon till följd av skilsmässan tvingas byta ner sig till en mindre och mer trångbodd bostad. Hon och barnen går varandra allt mer på nerverna. Det märkliga är att ingen, inte ens Margaretha, kopplar detta till den misshandel hon råkat ut för.

3.3.5 På lite längre sikt

Allt som skett blir början till en utförsbacke i livet för Margaretha. Hennes arbetsförmåga blir allt sämre och hon får en hel del samarbetssvårigheter på jobbet – med kollegor, eleverna och elevernas föräldrar. Det blir särskilt besvärligt för henne att hantera konflikter.

Margaretha blir stresskänslig och har svårt att hantera omställningar och nya situationer. Hennes närminne sviktar och hennes inlärningsförmåga har försämrats. Hon tenderar att hantera detta genom att bli passiv och tar nästan inga initiativ, vare sig i jobbet eller socialt. Hon blir lätt uttröttad och har mycket mindre uthållighet än förr, både fysiskt och mentalt.

Hon känner inte igen sig själv. Det gör inte heller hennes föräldrar, barn eller vänner. Detta leder utåt till att hennes ensamhet och isolering tilltar. Inåt leder detta till att självförtroende och självkänsla sviktar. Hennes självbild håller inte längre. Hon känner sig kränkt och osäker på vem hon egentligen är. Man kan nästan tala om en existentiell kris.

Detta leder nu till psykiska följd effekter. Hon blir orolig och rädd. Hon vill inte och vågar inte gå ut som förr. Särskilt inte kring helger och på kvällar. Margaretha drabbas av ångest och till slut depression.

X månader efter den allvarliga våldshändelsen besöker hon vårdcentral och därefter öppenvårdspsykiatri där hon får medicin mot depressionen och kurativa samtal som stöd. Under en period går hon i samtalsterapi. Även om hon tycker att detta inte hjälper särskilt mycket.

Det mesta av detta har sina orsaker i den kognitiva funktionsnedsättning som är en följd av den – i varje fall inledningsvis osynliga – hjärnskada hon drabbats av. Ingen ser dock kopplingen mellan misshandeln och det som nu drabbat Margaretha. Till detta finns många förklaringar. Bristen på kompetens liksom stuprörstänkandet i de olika organisationerna – ingen har en helhetssyn kring Margaretha och hennes problem och sjukvården bedömer att skadesymtomen bör vara av övergående natur och följer ej heller upp dessa. Jag utgår i det här fallet från att vården inte ställer några frågor om våldsutsatthet eller har några rutiner för att upptäcka indikationer på våldsutsatthet.

Till och med då Margarethas psykiska hälsa försämras och hon har regelbundna kontakter inom psykiatrin missar man den kognitiva delen av hennes problematik. Detta leder till en process av onda cirklar då de psykiska problemen förstärker effekterna av den kognitiva funktionsnedsättning och vice versa. Att ej bli förstådd och att ej få förklarad för sig vilka nedsättningar som finns och hur man ska bemästra dem bidrar ytterligare till den negativa spiralen. I detta skede kunde situationen ha bromsats med rätta kognitiva utredningar och rehabiliteringsinsatser och med rätt stödinsatser för att bearbeta det våld hon under många år har levt i. Men för Margaretha fortsätter den negativa utvecklingen med oförminskad, eller rentav ökad, fart.

3.3.6 Det fortsatta livet

Margarethas framtida liv omgestaltas till följd av att inga kognitiva utredningar eller rehabiliteringsinsatser ges. Hon har alltså en osynlig eller i varje fall ännu inte upptäckt lätt hjärnskada som helt förändrar hennes förutsättningar i livet. En sorts reglerfunktion i hjärnan har satts ur spel eller i varje fall helt förändrats. Hennes liv utmärks av sviktande arbetsförmåga och bristande självinsikt. Hennes självbild stämmer inte med omvärldens bild av henne. Hon drabbas av upprepade krisreaktioner och depressioner.

Margaretha arbetar nu långt under sitt tidigare kapacitetstak och klarar inte längre av att behålla sitt jobb. Hon klarar inte av stress, förändring eller omställningar. Hon har stora samarbetsproblem och kommer lätt i konflikt med arbetskamrater. Hon prövar flera andra arbetsuppgifter inom skolan men misslyckas ständigt. Handläggare inom försäkringskassa, arbetsförmedling och socialtjänst vrider sina händer i förtvivlan. De förstår inte vad det är för fel. Alla rehabiliteringsinsatser man gör misslyckas.

Margaretha får under långa perioder lönebidragsanställning som fungerar ett tag, sedan misslyckas hon på nytt. Under andra perioder går hon arbetslös och sjukskriven ibland med sjukpenning och ibland med försörjningsstöd. Hon får smärtreaktioner och depressioner som gör att hon med stor täthet besöker vårdcentral och öppenvårdspsykiatrin. Hon intar stora mängder läkemedel.

Socialt har Margaretha svårt att behålla sina vänner. Hon isolerar sig alltmer från dem. Allt detta påverkar de båda barnens skolarbete och på sikt även deras skolresultat. Margaretha drabbas både av skam- och skuldkänslor. Hon känner sig i största allmänhet misslyckad. Man skulle kunna säga att hennes liv kommer att präglas av torftighet och på gränsen till social om än kanske inte ekonomisk misär. Hon återvänder aldrig i full omfattning till arbetslivet. Så småningom erhåller hon permanent sjukersättning – helt eller delvis. Hon blir en storkonsument av olika former av sjukvård – somatisk såväl som psykiatrisk.

3.4 Kostnader för Margaretha - ett brottsoffer med kognitiva funktionsnedsättningar

3.4.1 En misshandel som enbart leder till kortvariga skador

Innan denna avgörande händelse inträffar har Margaretha ett antal gånger utsatts för olika former av verbal och fysisk misshandel av Gunnar. Som i så många andra fall har detta blivit en accelererande process där våldet efter hand tilltagit i styrka.

En typisk sådan händelse inträffar i anslutning till en helg. Gunnar dricker. Han anklagar Margaretha för olika saker. Hon försöker inledningsvis hantera detta genom att undvika och gå åt sidan, vilket bara retar upp Gunnar ännu mer. Hårda ord övergår till slag. Först med öppen hand sedan med knytnäve. Han rycker och sliter i hennes kläder. Kläder slits sönder. Barnen försöker stoppa sin pappa. De låser sedan in sig på sina rum.

Det slutar många gånger med att Margaretha får ta sig till vårdcentralen eller akuten för att få vård. Ibland får hon ligga kvar ett dygn för observation, men oftast kan hon åka hem igen samma kväll. Hon uppger alla möjliga olika skäl utom just att hon blivit slagen. Skadorna kan handla om knäckta revben, spräckt käke, avslagna tänder. Och naturligtvis mängder med blåmärken.

Detta leder till upprepade återbesök på vårdcentral, utskrivning av farmaka och sjukskrivning från arbetet. Hon remitteras också till kurator på vårdcentralen och öppenvårdspsykiatri. Margaretha försöker så gott hon kan sminka över synliga blåmärken och ha tröjor med långa ärmar. Men hon stannar ofta hemma från jobbet efter den här typen av händelser. Vid två av dessa tillfällen tillkallas polis, men utredningarna läggs ned. En orosanmälan för barnen skickas vid ett tillfälle från polisen till socialtjänsten.

Det totala effektpanoramamat illustreras i figur3 nedan

FIGUR 3: Effekterna av en "måttlig" misshandel då offret klarat sig från både synliga och osynliga hjärnskador.

Hur kostnaderna för detta scenario fördelas på olika samhällsaktörer ser vi i tabell 1 nedan.

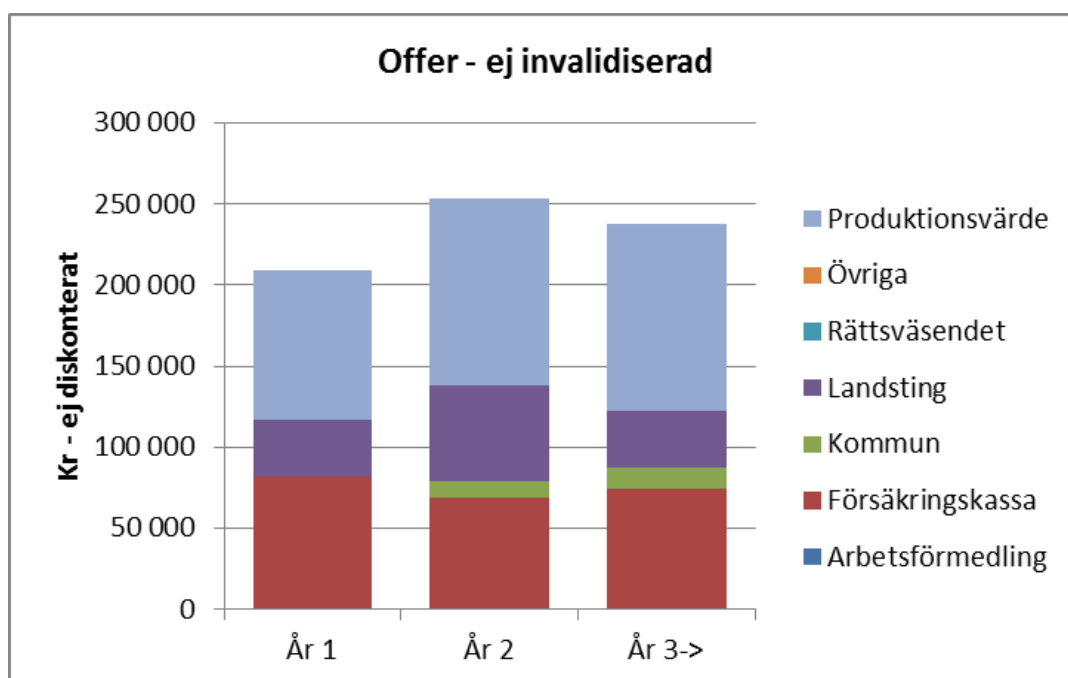
TABELL 1: Kostnaderna för en "måttlig misshandel" utan kroniska effekter för offret.

		extern kostnad	därav reall
MÅTTLIG MISSHANDEL			
effekter	akut somatisk vård	15 000 kr	15 000 kr
	kirurgisk vård	30 000 kr	30 000 kr
	primärvård	8 000 kr	8 000 kr
	psykiatrisk vård	3 000 kr	3 000 kr
	sjukskrivning	36 000 kr	
	produktionsförluster	78 000 kr	78 000 kr
	polisutredning m.m.	30 000 kr	30 000 kr
	skadegörelse	3 000 kr	3 000 kr
summa externa kostnader		203 000	167 000

3.4.2 Den mer omfattande misshandelns kostnader

Den avgörande händelsens kostnader under de tre första åren illustreras i diagrammet nedan. Vi ser de att de årligen uppgår till mellan 200 000 och 250 000 kronor. Det är värt att notera att det inte är sjukvårdskostnaderna (d.v.s. landstinget) som är de dominerande kostnaderna. En av aspekterna kring just denna form av misshandel är att effekterna i stora stycken är osynliga för just sjukvården. De stora effekterna uppstår i form av produktionsförluster (Margaretha kan inte arbeta) och kostnader för försörjning (sjukpenning på försäkringskassan). Kommunens kostnader är i detta sammanhang mer eller mindre försumbara.

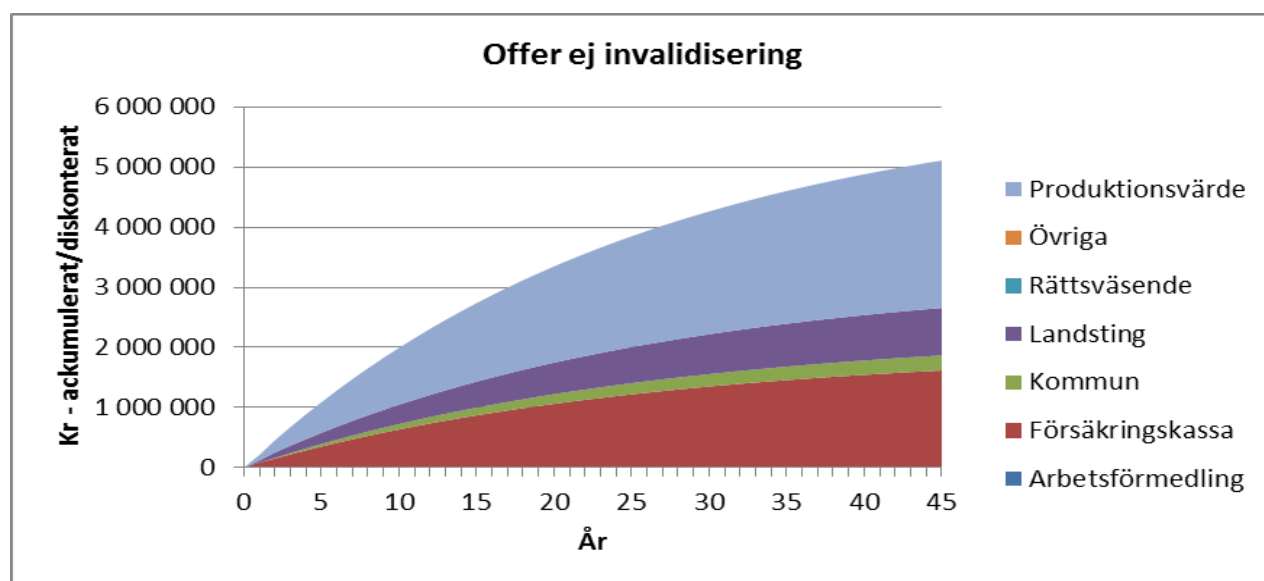
DIAGRAM 1: De kortsiktiga kostnaderna för offer med kognitiva skador under år 1-3

3.4.3 Långsiktiga effekter

På lång sikt uppgår de totala kostnaderna för Margarethas del till cirka 5 Mkr. Dessa kostnader är i princip fördelade på tre olika delar. Den första utgörs av de produktionsförluster som uppstår till följd av hennes kognitiva funktionsnedsättning och PTSD, totalt cirka 2,5 Mkr för hela perioden. Den andra delen handlar om hennes sjukvårdskonsumtion – främst primärvård och psykiatri till följd av de direkta och indirekta effekterna av denna funktionsnedsättning. Denna uppgår till cirka 800 000 kronor. Den tredje delen består dels av försäkringskassans kostnader för först sjukpenning och därefter sjukersättning, dels av kommunens periodvisa försörjningsstödsinsatser.

DIAGRAM 2: De långsiktiga ackumulerade kostnaderna för offer med kognitiva skador

I tabell 2 nedan beskrivs de ackumulerade (summerade) kostnaderna vid olika tidpunkter efter våldshändelsen diskonterade till nuvärde. Sammanfattningsvis är de dominerande kostnaderna för Margarethas del de direkta och indirekta effekterna på arbetsförmågan som följer av den kognitiva funktionsnedsättning hon drabbats av som ett resultat av våldshändelsen.

TABELL 2: De långsiktiga ackumulerade kostnaderna för offer med kognitiva skador

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	82 000	148 365	348 225	867 524	1 348 426	1 615 454
Kommun	0	9 976	42 650	127 547	206 168	249 822
Landsting	35 150	91 917	187 258	434 982	664 390	791 772
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	92 000	202 577	509 438	1 306 759	2 045 127	2 455 117
<i>Summa</i>	<i>209 150</i>	<i>452 836</i>	<i>1 087 571</i>	<i>2 736 812</i>	<i>4 264 111</i>	<i>5 112 165</i>

4. MISSHANDELN UR FÖRÖVARENS PERSPEKTIV

4.1 Inledning

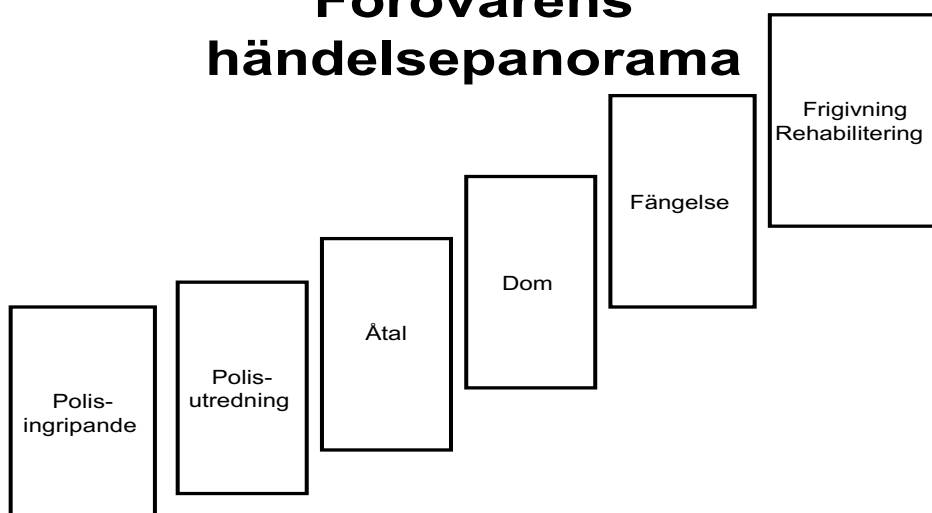
Ovan har vi fått en bild av hur Gunnars våld mot Margaretha kan se ut samt vilka socioekonomiska konsekvenser detta kan leda till ur offrets perspektiv. I detta avsnitt kommer jag mer preciserat att beskriva vilka effekter detta leder till ur förövarens perspektiv.

Gunnar, vår förövare, har inte innan denna händelse blivit till föremål för insatser från rättsväsendets sida med anledning av att han utövat våld. Detta trots att han historiskt sett har utövat våld mot Margaretha såväl som mot tidigare flickvänner vid ett flertal tillfällen. Som så ofta när det gäller våld i nära relationer har förövaren trots upprepat våldsanvändande varit osynlig för de rättsliga och sociala myndigheterna.

I figur 4 nedan illustreras ur förövarens perspektiv händelseförloppet som följer av denna misshandel. Det börjar alltså med att Gunnar grips. En polisutredning inleds under vilken Gunnar först anhålls och därefter häktas. Åtals väcks, huvudförhandling äger rum i domstol och dom faller. Han avtjänar sitt straff och får erbjudande om en rehabiliteringsprocess för dels sitt våldsanvändande, dels sitt alkoholmissbruk. Han frigges, varefter livet kan gestalta sig på lite olika vis för Gunnar, beroende på hur han agerar fortsättningsvis.

FIGUR 4: Förövarens händelsepanorama

Förövarens händelsepanorama

4.2 Gripande och utredning

En polispatrull anländer till platsen. Man inleder vittnesförhör och samlar in bevis på platsen i form av foton och videoupptagningar. Möjligen sker en rättsteknisk undersökning på plats. Eventuella spår säkras. Man förhör också målsägaren (offret Margaretha) på sjukhuset.

Polispatrullen griper Gunnar som förs till polisstation. Kort inledande förhör hålls. Därefter förs Gunnar till arrest för att nyktra till. Följande morgon sker ett mer omfattande förhör. En förundersökning har formellt inletts. Under tiden har offrets skador dokumenterats på akutmottagningen och ett rättsintyg kring detta begärts.

Dessa inledande åtgärder leder till att åklagare, som är förundersökningsledare, anhåller Gunnar. Efter förhör finns underlag för åklagare att göra en häktningsframställan. En offentlig försvarare begärs och förordnas. Inom några få dygn transporteras Gunnar av kriminalvårdens transporttjänst till häktningsförhandling där han häktas på sannolika skäl misstänkt för misshandel alternativt grov misshandel. Han förflyttas nu till Kronobergshäktet. En personutredning förordnas av tingsrätten och utförs av frivårdsinspektörer inom kriminalvården.

Under förundersökningsledarens ledning sker nu ett utredningsarbete hos polisen. Förhör äger rum med vittnen och även med den misstänkte (Gunnar). Teknisk undersökning äger rum (DNA, skor, fibrer, fingeravtryck m.m.). Under förhören med Gunnar medverkar den utsedde offentlige försvararen.

4.3 Åtal, huvudförhandling & dom

I slutet av denna process under vilken Gunnar delvis sitter häktad, väcker åklagaren åtal. Stämningsansökan skickas från tingsrätten till den tilltalade på häktet. Huvudförhandling sker inom två veckor efter det att åtal väckts.

Inför rättegången sker en stor mängd administrativa åtgärder hos tingsrätten såsom kallande av vittnen. Under huvudförhandling medverkar domare, nämndemän, notarie, försvarsadvokat, målsägarbiträden, vittnen, målsägare, anhöriga m.fl.

Inför huvudförhandlingen har inhämtats yttranden från frivården och socialtjänsten. Huvudförhandlingen tar ungefär en dag att genomföra och dom kommer att meddelas inom en vecka. I väntan på dom kvarhålls Gunnar i häktet. Dom meddelas skriftligt. Gunnar överklagar domen till hovrätten. Detta leder en förnyad huvudförhandling, vilken i huvudsak innebär att hovrätten tittar på film från tingsrättsförhandlingen.

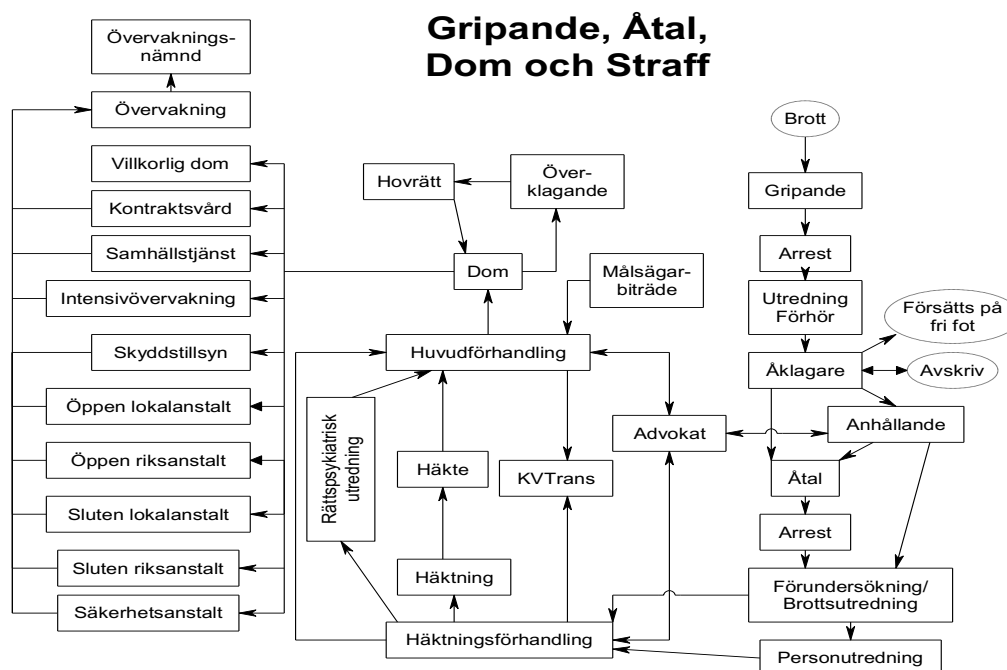
4.4 Påföljd och fängelse

Gunnar döms till 8 månaders fängelse vilket innebär att han, om allt löper normalt, kommer att frisläppas efter två tredjedelar av strafftiden. Han döms också att betala ett skadestånd till offret (Margaretha). Efter det att dom meddelats förs Gunnar via häktet till anstalt.

På anstalten erbjuds Gunnar att ta del i Integrated Domestic Abuse Programme samt 12-stepsprogrammet för klienter med drog- och alkoholmissbruk. På anstalten genomförs en så kallad verkställighetsplanering och han får besök av frivården för att så småningom förbereda utslussning. I slutet av strafftiden får han, via vistelse på öppen anstalt, villkorlig frigivning med övervakning.

Så här långt är detta ett komplext och sammansatt förlopp med ett mycket stort antal aktörer och personer involverade. Detta leder naturligtvis till att det uppstår betydande kostnader för berörda samhällsaktörer, främst polis, åklagarväsende, domstol samt kriminalvård och därefter socialtjänst. Förloppet i stort sammanfattas i figur 5 nedan.

FIGUR 5: Samhällsaktörer som bär kostnader och är involverade i förövarens rättsprocess och återinträde efter slutfört straff

4.5 Tiden efter detta

Då Gunnar frigges inleds en ny fas av hans liv. Han bär med sig ett skadestånd från domen. Han har en besvärlig bostadssituation (Margaretha har begärt och erhållit skilsmässa), han har inte heller något arbete eller annan försörjningskälla. Hans frigivning har förberetts av frivården och det finns en plan för hans fortsatta liv i frihet. Han står nu inför ett vägskalet i sitt liv – lite tillspetsat ett best case och ett worst case.

I **best case** bestämmer han sig för att bryta med det liv och det drickande som lett till det våld och den påföljd han drabbats av. Han får hjälp med en anställning som stöds av lönebidrag under större delen av första året. Anställningen går sedan över till ordinarie anställning. Han får hjälp med boende med socialt kontrakt som sedan övergår till ett eget kontrakt. För Gunnar blir denna händelse en engångsföreteelse som inte kommer att upprepas.

I **worst case** utgår vi från att Gunnar, efter sin frigivning, inte återfaller till brott i framtiden utan att denna händelse direkt eller indirekt leder till att han aldrig riktigt får fotfäste på arbetsmarknaden. Detta leder till att han inom överskådlig framtid tar sig fram via lönebidrag och får hjälp med sitt boende i olika former av sociala kontrakt eller i bostäder tillhandahållna av socialtjänsten.

Det bör sägas att jag här valt att räkna på två scenarios med tämligen godartat förlopp. Scenarios utan återfall i våld. Det finns en hel del som talar för att Gunnar kan komma att upprepa sitt våldsamma beteende men kanske tillsammans med en annan kvinna. Det kan också bli ännu värre så att han kommer att söka upp terrorisera eller rentav misshandla Margaretha. Det finns många olika scenarios som är ”värre” än de jag här räknat på. Men utifrån en sorts försiktighetsprincip (inte överdriva effekterna) har jag valt dessa två.

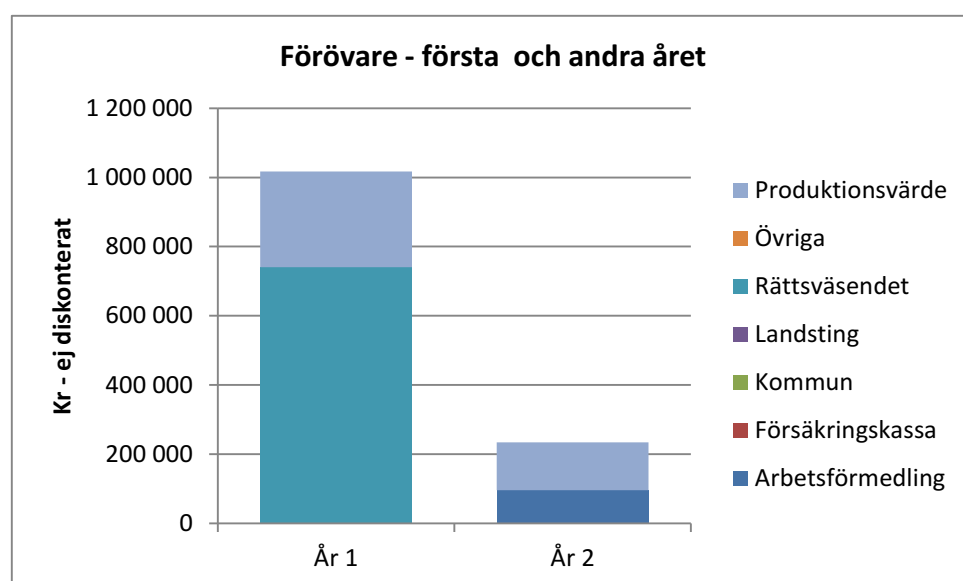
4.6 Kostnader för Gunnar som är förövare

4.6.1 Kortsiktiga effekter

Kostnaderna för förövaren är naturligtvis av helt annat slag än för de offer vi studerat. Jag har här utgått från att Gunnar upptäcks, grips och döms till fängelse. Detta har självklart vissa kortsiktiga effekter, men också långsiktiga.

På kort sikt uppgår kostnaderna under första året till cirka 1 Mkr, uppdelat på ca 740 000 kr inom rättsväsendet och 275 000 kr i produktionsbortfall. Merparten av kostnaderna för rättsväsendet, cirka 500 000 kr, består av kostnader inom kriminalvården.

DIAGRAM 4: Kostnaderna under år 1 & 2 för förövare som drabbas av fängelsestraff

Under det andra året frigges Gunnar från sitt fängelsestraff, men det uppstår restkostnader i form av delvis förlorad produktion och försörjningskostnader/lönebidrag. De totala samhällskostnaderna under det andra året uppgår till drygt 200 000 kr.

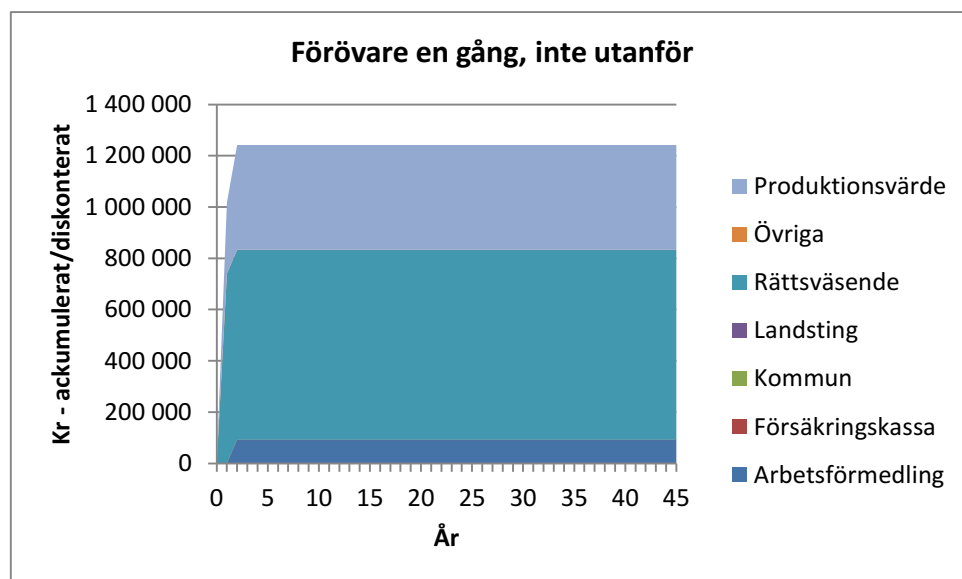
4.6.2 Långsiktiga effekter – två olika scenarion

Vad som händer med Gunnar på lång sikt kan variera beroende på hur mycket detta är en engångshändelse eller inte. Jag räknar återigen på två olika alternativ: best case och worst case.

Best case

I best case blir denna händelse ett uppvaknande och en varningssignal för Gunnar som leder till att han bestämmer sig för att detta ska inte upprepas. Detta betyder att efter de inledande trassligheter med att efter fängelsetiden ta sig tillbaka till samhället och arbetslivet som jag ovan skildrat i kalkylens år 2, kommer han framöver att leva sitt liv som en ”normalmedborgare”. Det uppstår inga nya långsiktiga kostnader till följd av händelsen. Detta alternativ ser ut på följande sätt:

DIAGRAM5: Långsiktiga ackumulerade effekter för förövaren – best case

I tabellen nedan syns att inga kostnader tillkommer efter det andra året. De samlade kostnaderna landar på 1.2 Mkr.

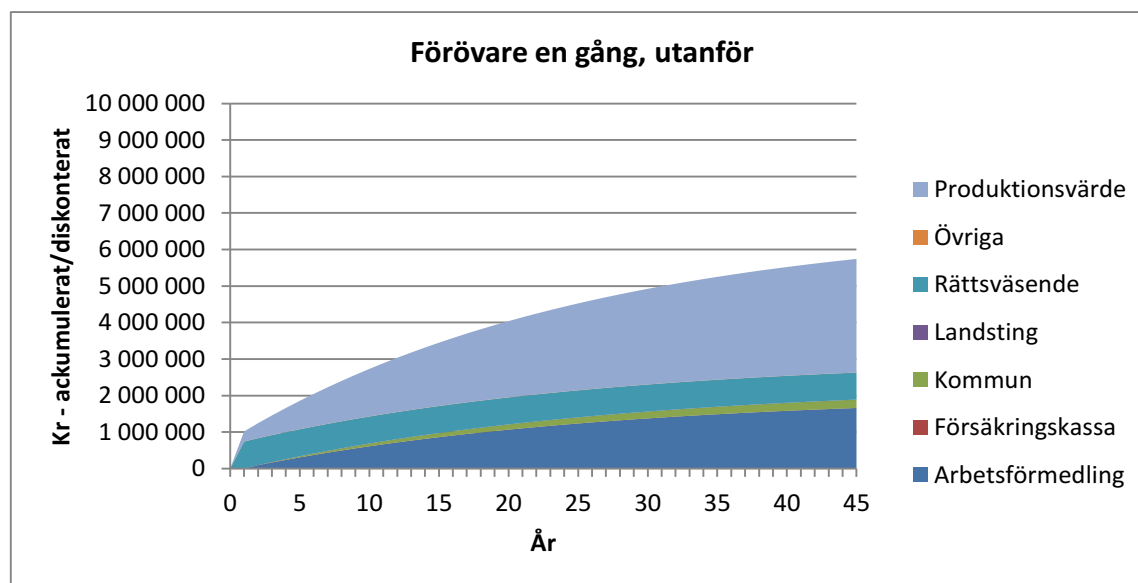
TABELL 3: Långsiktiga ackumulerade effekter för förövaren – best case

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	92 308	92 308	92 308	92 308	92 308
Försäkringskassa	0	0	0	0	0	0
Kommun	0	0	0	0	0	0
Landsting	0	0	0	0	0	0
Rättsväsende	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	408 692	408 692	408 692	408 692	408 692
Summa	1 016 900	1 241 900	1 241 900	1 241 900	1 241 900	1 241 900

Worst case

I detta scenario kommer Gunnar aldrig fullt ut tillbaka till samhället och särskilt inte till arbetsmarknaden.

De totala långsiktiga kostnaderna uppgår till knappt cirka 6 Mkr. Den dominerande delen utgörs av de produktionsförluster som uppstår till följd av att han inte riktigt får fotfäste på arbetsmarknaden efter sin fängelsestid. Dessa kostnader uppgår till drygt 3 Mkr eller 55% av de totala kostnaderna. Arbetsförmedlingens kostnader uppgår till knappt 1 Mkr (bl.a. kostnaderna för lönebidragsanställningar) medan rättsväsendets totala kostnader utgörs av kostnaderna från första året.

DIAGRAM 6: Långsiktiga ackumulerade effekter för förövaren – worst case

Samma uppgifter om de ackumulerade kostnaderna återkommer i tabellen nedan fördelade på ett antal olika tidpunkter. En intressant reflektion är att samhällskostnaderna kring denna typ av brott inte domineras av rättsväsendets kostnader som man kanske skulle kunna tro, utan av de direkta och indirekta kostnader som uppstår till följd av att Gunnar efter strafftiden inte lyckas ta sig in på arbetsmarknaden. Detta ger ett intressant socioekonomiskt perspektiv på konsekvenserna av framgång eller misslyckanden till följd av kriminalvårdens rehabiliteringsinsatser.

TABELL 4: Långsiktiga ackumulerade effekter för förövaren – worst case

t	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	92 308	305 776	860 434	1 374 082	1 659 292
Försäkringskassa	0	0	0	0	0	0
Kommun	0	0	31 413	113 035	188 621	230 592
Landsting	0	0	0	0	0	0
Rättsväsende	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	408 692	776 926	1 733 711	2 619 753	3 111 740
Summa	1 016 900	1 241 900	1 855 015	3 448 080	4 923 355	5 742 524

5. MISSHANDELN UR BARNENS PERSPEKTIV

5.1 Inledning

När barn utsätts för att bevittna att deras pappa misshandlar deras mamma en eller flera gånger leder det naturligtvis till en mängd effekter på dessa barn - psykologiskt och socialt. Det går naturligtvis inte att med säkerhet säga vad som händer. Det beror på det enskilda barnet och vilka härbärgerande strukturer som finns kring dessa barn. Forskning visar att många barn drabbas på många olika sätt av att uppleva våld mot sin mamma. Jag kan här inte

peka på några säkra effekter, jag kommer att presentera två tänkbara och inte helt ovanliga utfall.

Det första för dottern som först till följd av det hon upplever drabbas av skolsvårigheter som därefter speglas i hennes oförmåga att som vuxen att ta sig in i samhället i allmänhet och på arbetsmarknaden i synnerhet.

Det andra scenariot handlar om sonen som till följd av det han upplevt får en svår och besvärlig skoltid med mängder med insatser från skola och socialtjänst för att kunna växa upp och som vuxen få/ta en plats i samhället.

Det är viktigt att komma ihåg att detta enbart är exempel på vad som kan ske. De är dock inga ytterlighetsexempel utan tämligen vanliga effekter för barn som utsätts för trauma under uppväxten.

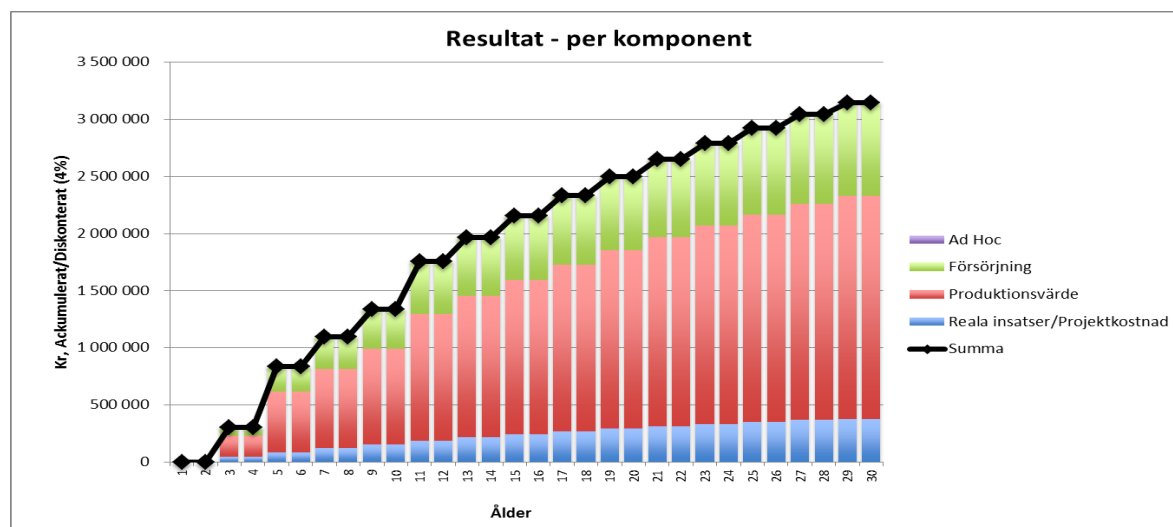
5.2 Dottern Hanna – svårigheter i skolan och därefter i vuxenlivet

5.2.1 Perioder av sjukskrivning eller arbetslöshet

Hanna som är 13 år när den allvarligaste våldshändelsen inträffar lyckas – trots det som inträffat – fullfölja sin skolgång, men med tämligen måttliga betyg. Hon lyckas efter gymnasietiden komma in på arbetsmarknaden som de flesta andra i sin årskull och hon når också upp till en årslön som motsvarar hennes utbildning och kompetens. Men till följd av det trauma hon bär med sig av att ha bevittnat faderns upprepade misshandlar bär hon med sig en skörhet som på arbetsmarknaden leder till fler perioder av kortvarigt utanförskap än den genomsnittliga arbetstagaren. Hon klarar inte av besvärliga situationer på en arbetsplats, i all synnerhet inte sådana som handlar om konflikter. Detta leder till att hon gång på gång lämnar sitt arbete på ett eller annat vis. Under dessa perioder kan hon inte bidra med arbete till BNP och hon behöver också försörjas liksom hon behöver en del insatser i form av stöd, vård och rehabilitering från olika offentliga aktörer.

I diagrammet nedan syns att de långsiktiga kostnaderna för detta uppgår till 3 Mkr. Merparten även här utgörs av produktionsförluster, knappt 2 Mkr. Försörjningskostnaderna uppgår för perioden till cirka 800 000 kronor. Kostnaderna för de reala insatserna blir totalt cirka 350 000 kronor.

DIAGRAM 7: De socioekonomiska ackumulerade effekterna under trettio år till följd av återkommande perioder av sjukskrivning och arbetslöshet kopplad till viss sidoproblematik

Motsvarande siffror återfinns i tabellen nedan. I denna kalkyl har jag antagit att försäkringskassan är den part som står för försörjningskostnader i form av sjukpenning.

TABELL 5: De socioekonomiska ackumulerade effekterna fördelat på aktörer under trettio år till följd av återkommande perioder av sjukskrivning och arbetslöshet kopplad till viss sidoproblematik

Netto allt	1	4	10	20	30
Arbetsförmedling	0	9 246	33 004	62 055	80 014
Försäkringskassa	0	86 908	382 038	711 871	894 691
Kommun	0	0	0	0	0
Landsting	0	24 655	88 010	165 481	213 371
Rättsväsende	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	0	186 391	837 682	1 559 559	1 955 225
Summa	0	307 199	1 340 733	2 498 967	3 143 302

5.2.2 Reducerad livslön

Ett annat alternativ för Hanna är att hon till följd av de effekter som hennes upplevelser lett till får betydligt sämre skolresultat än vad hon annars skulle kunnat få. Hon underpresterar till följd av sitt trauma. Detta leder till att hon i och för sig fullgör skolan i tid, men på en lägre resultatnivå än vad hon skulle kunnat med rätt stöd. Detta leder till att hon kommer in i ett yrke med lägre inkomst än annars. Hennes genomsnittliga månadslön är cirka 15 % lägre än vad som skulle vara möjligt utan denna händelse. Privat leder detta till lägre livsinkomst och lägre konsumtionsstandard. Samhällsekonomiskt innebär det att vi kollektivt tappar 15 % av

hennes produktionsförmåga. Det ackumulerade resultatet av detta visas i diagram 8 nedan. Det leder till ackumulerade produktionsförluster på cirka 1.4 Mkr.

DIAGRAM 8: De socioekonomiska ackumulerade effekterna under trettio års till följd av 15% lägre lönenivå (produktionsvärde) – ingen sidoproblematik

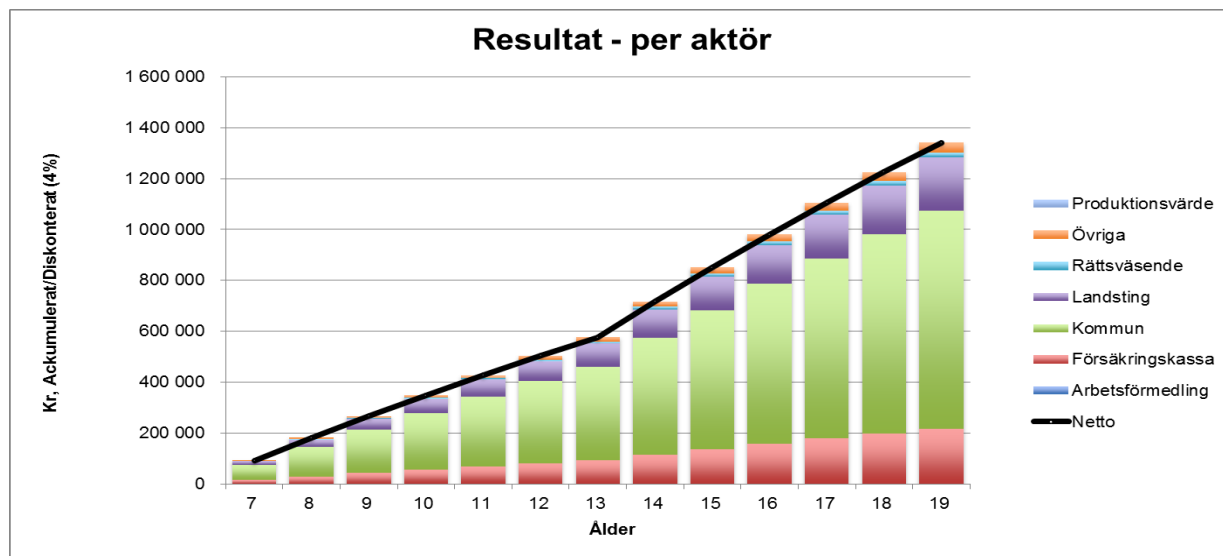
Årligen tappar samhället ungefär 17 000 kronor i direkta skatter och 23 000 kronor i icke inbetalda avgifter till socialförsäkringssystemet. På trettio år ger detta (odiskonterat) 500 000 kronor i skatteförluster och 690 000 kronor i förluster för socialförsäkringssystemet.

5.3 Sonen Pontus – en besvärlig uppväxt

Sonen Pontus är 7 år när den allvarligaste våldshändelsen inträffar och han reagerar på ett helt annat vis än dottern Hanna. Han agerar ganska kraftigt ut sina reaktioner på det han upplevt under hela den resterande skoltiden. Detta leder till ett brett knippe av insatser från både skolans och socialtjänstens sida under hela uppväxten. I mera måttlig form under låg- och mellanstadietiden för att bli riktigt problematiskt under högstadietiden och gymnasieperioden. Det handlar om assistenter i skolan, specialpedagoger och kuratorsstöd. Socialtjänsten sätter in kontaktfamilj, korttidsboende hos avlastningsfamilj, kortare vistelser på institution m.m. Periodvis kommer han till följd av sitt utagerande beteende i kontakt även med polis och övriga delar av rättsväsendet.

Men alla dessa insatser leder till att Pontus trots allt klarar av att gå genom skolan med godkända betyg för att därefter i vuxenlivet komma in på arbetsmarknaden och få ett helt vanligt liv. Kostnaderna för detta under skoltiden illustreras i diagrammet nedan.

DIAGRAM 9: De socioekonomiska ackumulerade effekterna under perioden 7-19 år till följd av omfattande skolproblem och sociala problem

Vi ser då, vilket illustreras mer i detalj i tabellen nedan, den totala kostnaden för detta under hans uppväxt uppgår till drygt 1,3 Mkr varav den största delen - mer än 850 000 kronor - drabbar kommunen.

TABELL 6: De socioekonomiska ackumulerade effekterna under perioden 7-19 år till följd av omfattande skolproblem och sociala problem fördelat på olika tidpunkter

Netto allt	7	8	9	10	14	19
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	14 875	29 178	42 931	56 154	115 459	216 104
Kommun	59 025	115 780	170 352	222 825	458 150	857 516
Landsting	14 475	28 393	41 776	54 644	112 355	210 293
Rättsväsende	1 295	2 540	3 737	4 889	10 052	18 814
Övriga	2 645	5 188	7 634	9 985	20 530	38 427
Produktionsvärde	0	0	0	0	0	0
Summa	92 315	181 079	266 430	348 498	716 546	1 341 153

6. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER FRAMÅT

6.1 Att stämma i bäcken

Den totala kostnaden för det som i denna berättelse händer Margaretha, Gunnar och deras barn uppgår, lite beroende på vilka scenarios vi ser framför oss, till någonstans mellan 6 och 10 Mkr. Det är mycket pengar. Till detta kommer naturligtvis det mest centrala – det mänskliga lidande som uppstår för alla parter.

Det intressanta är att då den här typen av händelser inträffar finns det alltid resurser för att ingripa i akutskedet. Det finns nästan alltid ”obegränsad tillgång” till polis, sjukvård samt socialtjänst och insatser från andra aktörer från samhällets sida när skadan väl är skedd.

Men vad skulle hänt om vi agerat i förväg? Om vi hade sett tecknen och vidtagit lämpliga förebyggande åtgärder – generella eller riktade.

Denna typ av långsiktiga insatser kostar alltid och effekterna av det man gör är sällan kända i förväg. Insatserna är dessutom ofta förknippade med osäkerhet och stundtals ett visst risktagande – det kan ju gå fel. Det intressanta är alltså att se på de kostnader man nu är beredd att ta i i relation till kostnaderna för att inte agera. Detta kallar jag att anlägga ett socialt investeringsperspektiv på situationen.

Av erfarenhet vet jag att det är utomordentlig enkelt att ta reda på vad kostnaden för en insats är – både preventiva insatser och mer akuta insatser. Det är betydligt svårare att ta reda på vad icke-interventionsscenario kostar. Dels därför att det rent kalkylmässigt är mycket komplext och kräver mycket förkunskaper, men även för att man faktiskt inte vet vad som kommer att inträffa om man inget gör. I denna rapport har jag i exemplets form visat på prislappen för ett sådant icke-interventionsalternativ. Det är dyrt att inte agera.

6.2 Ett kommunalt perspektiv på detta

Vi har ovan sett vilka de tänkbara ekonomiska konsekvenserna är av en specifik situation. Vad skulle hända om vi översatte den till en kommunal situation? Jag har valt Södertälje en stad med cirka 90 000 invånare något under en procent av rikets befolkning.

2013 inkom 504 anmälningar om våld av detta slag till polisen (polisens statistik). Av dessa ledde 86 stycken till frihetsberövande och av dessa ledde 33 stycken till häktning. Man kan på goda grunder anta att en häktning innebär att våldet har varit av grövre art. Låt oss nu (utifrån försiktighetsprincipen) göra tre antaganden. Det ena är att endast hälften av häktningsfallen leder till effekter av det slag jag här studerat (16 st). Och den andra är att endast i hälften av dessa fall finns barn med i bilden (8st). Det tredje är att förövarna i hälften av dessa fall slipper undan och inte döms (8st) Vad skulle de totala samhällskostnaderna uppgå till om vi använder oss av det exempel vi här redovisat?

TABELL 7: Räkneexempel Södertälje kommun

	genomsnittskostnad	totalkostnad
offer	5 112 165 kr	81 794 640,0 kr
förövare	3 492 212 kr	27 937 696,0 kr
barn	2 242 228 kr	17 937 820,0 kr
summa	10 846 605 kr	127 670 156,0 kr

Till att börja med ser vi att den genomsnittliga händelsen av det slag jag ovan kalkylerat kring leder till en samhällskostnad på nästa 11 Mkr- och att det för Södertäljes del med alla de försiktighetsantaganden jag gjort (jag har i kalkylen bortsett från effekterna av 488 anmälningar varav 72 lett till frihetsberövande) leder till samhällskostnader på drygt 127 Mkr. Södertäljes befolkning uppgår till knappt en procent av rikets. Om Södertälje är riksrepresentativt (vilket jag inte vet något om) skulle det för Sveriges del handla om cirka 13 Mdr kronor

6.3 Några viktiga tankar detta väcker

Denna rapport är framtagen med mycket små resurser och under mycket kort tid. Kalkylerna bygger främst på data från tidigare studier jag genomfört kring kostnader för våld. Dock väcker detta ett antal frågor som är viktiga inför framtiden:

- Det finns ett stort behov av att ta fram bättre, mer omfattande och mer detaljerade underlag kring samhällets kort- och långsiktiga kostnader för mäns våld mot kvinnor – inte bara för offren utan också ur ett förövar- och familjeperspektiv. Vi talar förmodligen om samhällskostnader i flermiljardsklassen.
- Det är väldigt påtagligt då man gör en översiktlig studie som denna att det finns mängder men andra scenarier och alternativ man skulle vilja beräknas och som tid och ambitionsnivå inte medgivit. Andra scenarier för offer, förövare och barn.
- Naturligtvis skulle man också vilja gå ytterligare på djupet med att se vilka socioekonomiska effekter som uppstår på nationellt nivå för att komma närmare förståelsen för hur stort samhällsproblem detta handlar om.
- Det behövs helt enkelt rimliga och begripliga prislappar på vad dagens icke interventionsalternativ kostar – passivitetens prislapp.
- Denna typ av underlag skulle, vid sidan av alla andra underlag kunna visa hur förebyggande arbete inte bara rent mänskligt är en klok sak utan också ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är en god affär.
- Det förefaller vara klokt att anlägga ett långsiktigt socialt investeringsperspektiv istället för ett kortsiktigt kostnadsperspektiv kring dessa frågor.
- Det tycks vara viktigt att bryta dagens korsiktighets- och stuprörstänkande kring denna typ av frågor för att istället uppnå långsiktighet och helhetssyn och därmed både skapa

en bättre situation för berörda människor samtidigt som man sannolikt skapar betydande samhällsvärden.

- Inte minst är det viktigt att se vilka omfördelningseffekter som uppstår mellan olika offentliga aktörer för att se var det ur ett strikt ekonomiskt perspektiv finns vinnare och förlorare då man anlägger ett socialt investeringsperspektiv. Erfarenheten är att den som gör den sociala investeringen sällan är en vinnare och därför inte alltid har ekonomiska incitament att göra detta trots att det samhällsekonomiskt vore mycket lönsamt. Därför bör man både skapa sig en uppfattning om storleksordningen på dessa omfördelningseffekter och en bild av hur de ska kunna hanteras.

Ur mitt perspektiv skulle en angelägen fråga vara att gå vidare på djupet med frågorna ovan för att på så sätt skapa djupare kunskap kring detta och kunna förse våra beslutsfattare med bättre beslutsunderlag inför framtiden. Det är ofta bättre att stämma i bäcken och intervensera i tid. Det blir dyrt att avstå och vänta – både rent mänskligt och rent ekonomiskt.

BILAGA: KALKYLMODELLEN

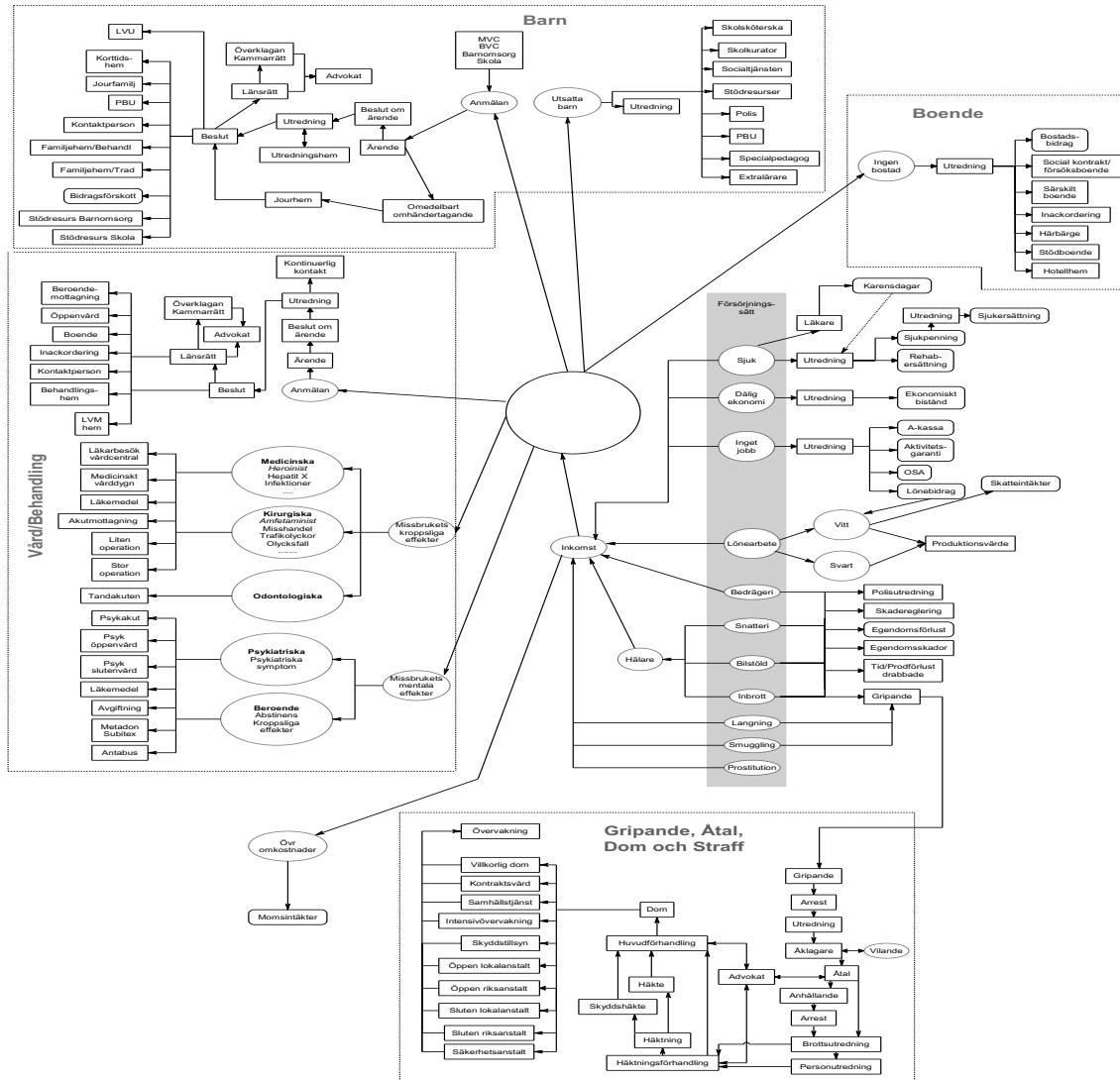
Identifiera det totala effektpanoramam

Den kalkylmodell som här används har utvecklats av mig och nationalekonomen Anders Wadeskog under mer än 30 års tid. Den består av en databas med prislista och en Excellbaserad räknescenari. Den följer sedvanlig praxis för samhällsekonomiska kalkyler¹ med två modifikationer. För det första fördelar vi effektpanoramam på olika samhällsaktörer och för det andra redovisar vi även finansiella effekter. Arbetet med modellen består av tre steg; identifiera, kvantifiera och värdera effekter – i det här fallet av våld i nära relationer.

Det första steget är alltså att identifiera effektpanoramam – vilket principiellt illustreras i den tämligen svåröverskådliga bilden på nästkommande sida. En svåröverskådlig het som speglar den verklighet man möter i denna typ av situationer. Ofta har många olika aktörer och professioner varit involverade i en allvarlig våldshändelse såsom den som beskrivs i denna rapport. I regel utan att samverka med varandra på ett mer systematiskt vis. De insatser som görs uppfattas ofta som fragmenterade. Man skulle kunna säga att få ser helheten i den enskildes situation, då det inte är ovanligt att människor som berörs har haft kontakt med 20, 30, 40 eller fler olika yrkesutövare i olika organisationer och professioner. Alla med olika perspektiv på och kunskap om deras problem. Det som för den ene är ett ordningsproblem i skolan är för den andre en neuropsykiatrisk problematik. Det som uppfattas som ett missbruksproblem på ett ställe ser hos en annan aktör ut som övergrepp och misshandel. Polisen ser kriminalitet och bostadsföretaget störning och uteblivna hyror. Få har kunskap om eller ser helheten i dessa människors liv.

Det första steget för att kunna beräkna effekterna av dessa händelser är alltså att skapa sig en bild av det totala effektpanorama som uppstår. I figuren nedan illustrerar vi principiellt hur den bild ser ut som utgör grunden för kalkylmodellen i denna rapport.

¹ Se källförteckning på rapportens sista sida för mer information.

Kvantifiera och prissätt effekterna

För att kunna synliggöra kostnaderna för det fenomen vi här studerar och de effekter som utanförskap och marginalisering på grund av våld i nära relationer förorsakar använder vi den trestegsmodell som är konstruerad för samhällsekonomiska analyser:

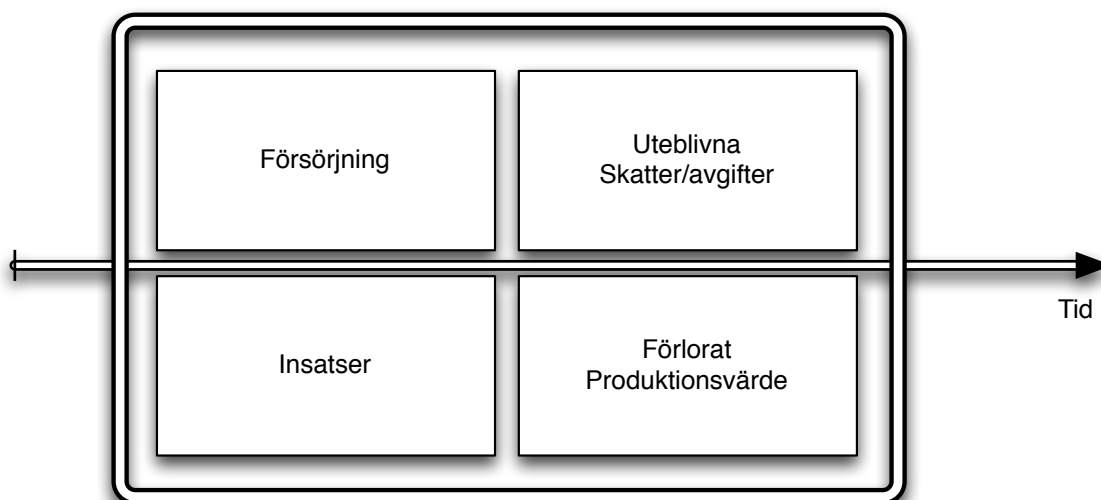
- Vi identifierar med hjälp av **nätverkskartan** ovan alla olika effekter som uppstår.
- Därefter **kvantifierar** vi alla dessa effekter.
- Slutligen **prissätter** vi dessa. För att kunna göra detta måste vi skaffa oss en bild av priset på alla de olika insatser och effekter som kan bli aktuella till följd av det fenomen vi studerar. Nedan visar vi ett utdrag ur en sådan prislsta som utgör underlaget för denna studie.

Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Akassa	Månad	13000	0
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Aktivitetsstöd	Månad	6700	0
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Utredning Af	Tillfälle	30000	1
Boende	Försäkringskassan	Fk	Bostadsbidrag	Månad	2500	0
Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukpenning 100%	Månad	13000	0
Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Utredning Fk	Tillfälle	45000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Arbetsträning	Månad	9000	1
Barn	Kommunen	Socialtjänsten	BarnUtredKom	Tillfälle	42000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Behandlingshem	Månad	60000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Funktionsbedömning	Tillfälle	3000	1
Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Försörjningsstöd	Månad	7500	0
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Rehabplan	Tillfälle	3000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Sysselsättningprojekt	Månad	5000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	5000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning boende	Tillfälle	2000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning Omhändertagande	Tillfälle	20000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning Soc	Tillfälle	10000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Öppenvård	Månad	10000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Akutmottagning	Tillfälle	5000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Operation Lätt	Tillfälle	10000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Operation Medel	Tillfälle	20000	1
Barn	Landsting	BUP	Terapi	Månad	2000	1
Barn	Landsting	BUP	Utredning BUP	Tillfälle	10000	1
Somatisk vård	Landsting	Primärvård	Läkarbesök	Tillfälle	1500	1
Medicinering	Landsting	Primärvård	Medicin Primv	Månad	1000	1
Somatisk vård	Landsting	Primärvård	Sköterskebesök	Tillfälle	800	1
Medicinering	Landsting	Psykiatri	Medicin Psyk	Månad	1000	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Psykakut	Tillfälle	4000	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Psykiatrisk öppenvård	Tillfälle	1500	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Utredning	Tillfälle	5000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialistsjukvård	Läkarbesök	Tillfälle	2000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialistsjukvård	Specialistvård lätt	Tillfälle	4000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialistsjukvård	Specialistvård tung	Tillfälle	8000	1
Brott och Straff	Rättsväsendet	Kronofogde	Inkassoärende	Tillfälle	500	1
Brott och Straff	Rättsväsendet	Kronofogde	Utredning Kf	Tillfälle	5000	1
Brott och Straff	Rättsväsendet	Polisen	Polisingr	Tillfälle	4000	1
Brott och Straff	Övriga	Allmänhet	InbrottKostnAllm	Tillfälle	2000	1
Brott och Straff	Övriga	Försäkringsbolag	InbrottSkadaReglÖvr	Tillfälle	14000	1
Försörjning	Övriga	Föräldrar	Bidrag	Månad	3000	0

Detta har vi byggt samman i den kalkylmodell vi använt i denna studie och som bygger på mer än 30 års arbete med denna typ av frågor. I den fullständiga prislstan ingår cirka 200 – 300 variabler omfattande ett tiotal stora samhällsaktörer.

Olika typer av effekter och kostnader

Frågan blir då, vilka är komponenterna i denna kostnads massa? De består av följande delar:

- Det förlorade produktionsvärdet. Detta uppstår till följd av att människor som skulle kunna arbeta (helt eller delvis) inte tas i anspråk och deras bidrag till folkhushållet (det som ibland kallas deras BNP-bidrag) därmed uteblir. Denna kostnad brukar beräknas som den lönekostnad en arbetsgivare är beredd att betala för att anställa den person det gäller.

I våra kalkyler använder vi – utifrån försiktighetsprincipen - regelmässigt en mycket låg lönekostnad som utgångspunkt för kalkylen. Till detta kommer arbetsgivarens så kallade lönekostnadspåslag som tillsammans med lönen utgör den totala lönekostnaden.

- Kostnader för olika insatser i form av prevention, vård eller rehabilitering som riktas mot den person det gäller. Detta kallar vi reala kostnader. I våra kalkylmodeller beaktar vi normalt mellan 150 och 250 variabler som vi identifierat, kvantifierat och prissatt och som fångar ett brett panorama av olika insatser som kan bli aktuella kring den grupp som studeras.
- Den tredje gruppen av kostnader uppstår för att människor kanske inte kan försörja sig själva eller sitt hushåll till följd av det våld som de drabbats av. Det kan handla om behov av allt från sjukpenning, via aktivitetsersättning eller ekonomiskt bistånd till A-kassa och sjukersättning.

Dessa kostnader brukar kallas finansiella kostnader eller transfereringar och anses normalt sett inte höra hemma i en samhällsekonomisk kalkyl. Vi väljer ofta att även redovisa dessa kostnader, men att särskilja dem från de s.k. reala kostnaderna – dvs. produktionsbortfallet och kostnaderna för olika insatser.

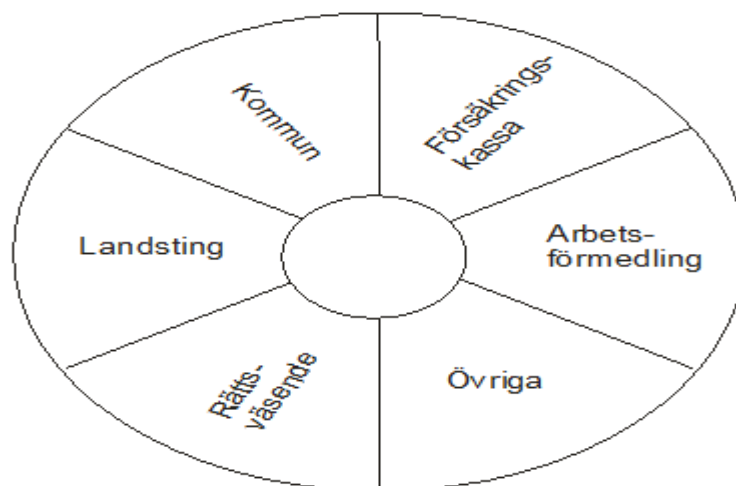
- Den fjärde gruppen är de uteblivna skatter och avgifter som uppstår som en följd av detta. Även dessa utgör en finansiell kostnad eller transferering. Till skillnad från försörjningskostnaderna redovisar vi endast sällan dessa typer av finansiella effekter trots att de i olika offentliga aktörers beslutsfattande spelar en stor roll inte minst då

det gäller omfördelning av kostnadsansvar mellan stat, kommun och landsting kring olika frågor.

Fördela kostnaderna på olika samhällsaktörer

Men detta räcker inte. I traditionella samhällsekonomiska kalkyler brukar man nöja sig med att beskriva vilka effekter som uppstår för samhället i stort. Men detta är inte alltid ett relevant svar för en enskild aktör i samhället som kommun, försäkringskassa eller polis, som kanske är mer intresserad av att få veta hur det påverkar just den egna verksamheten. Därför delar vi upp kostnaderna på sex olika samhällssegment illustrerade i figuren nedan.

KOSTNADERNAS FÖRDELNING PÅ SAMHÄLLSSEKTORER

Några av dessa segment är också tydliga organisationer såsom kommun eller arbetsförmedling. Andra består av flera olika delsegment såsom rättsväsendet som består av bl.a. polis, åklagarväsende, domstolsväsende och kriminalvård. I kategorin övriga ryms bl.a. företag, allmänhet, familj, CSN, kronofogdemyndigheten etc.

Några bärande principer

Vi har gjort denna typ av kalkyler i 30 år. Under den tiden har vi etablerat ett antal bärande principer för vårt arbete. Den första av dessa är att **alltid ligga i underkant i våra beräkningar – försiktighetsprincipen**.

Den andra principen är att **ta bort sådant som i och för sig kanske är viktigt men som kan vara diskutabelt eller svårt att mäta i kalkylen**. Exempel på detta är:

- * Indirekta effekter på tredje man och den sociala omgivningen – den sociala smittan.
- * Indirekta effekter på nästa generation – det sociala arvet

- * Diffusa och etiskt svåråmätbara effekter som rädsla lidande, smärta, för tidig död, försämrad livskvalitet.
- * Diffusa spridningseffekter som fler väktare, säkerhetsdörrar, preventionskostnader i stort.
- * Diffusa effekter på samhället i stort såsom minskad tillit, otrygghet, sämre relationer (det man i ekonomisk teori kallar ett urgröpt socialt kapital).

En tredje viktig ansats är att vara medveten om att resultaten handlar om **storleksordningar och inte exakta resultat**, oavsett hur ambitiösa vi är. Området är för komplext för att göra anspråk på att ha den exakta sanningen. Det är bättre att ha en bild av storleksordningar kring kostnader (och vara medveten om att det är just detta) än att inte ha någon aning alls eller bara gissa och tycka. Vi gör alltså på intet vis några anspråk på att sitta på en Sanning med stort S, eller ens att vi någonsin kommer att komma fram till sanningen. Detta är ett synsätt och en metod för att steg för steg komma något närmare sanningen.

Att räkna om till nuvärde – diskontering

Effekter av våld liksom många andra fenomen uppstår under lång tid. Ibland flera decennier framåt. Detta betyder att framtida effekter måste kunna omvandlas till nuvärde. Detta gör man genom att diskontera dessa effekter till nuvärde med en viss procentsats. Vi använder oss ofta av värdet 4 %. Detta innebär att framtida effekter i kalkylen får mindre tyngd än nutida.

Det svåråmätbara

En del av den ovan presenterade försiktighetsprincipen är att i våra kalkyler här inte ta med faktorer och effekter som i sig kan anses vara viktiga men som trots detta är svåra att prissätta, eller där metoderna att prissätta kan anses vara tveksamma eller rentav tvivelaktiga av praktiska (t.ex. otrygghet) eller etiska (t.ex. värdet av för tidig död) skäl.

Sådana faktorer brukar ibland kallas ”svåråmätbara” (på engelska *intangibles*). Inom näringslivets tjänstesektor brukar sådana faktorer tillmätas stor betydelse då ett företag ska värderas. De kallas då immateriella tillgångar. Exempel på detta är varumärke, patent, kompetens och andra icke materiella tillgångar.

Alla dessa är naturligtvis faktorer av stor betydelse då våldets effekter ska värderas. Inom nationalekonomin finns också metoder för att värdera de flesta av dessa faktorer. Dock kan många av dessa metoder diskuteras och även ifrågasättas, bl.a. ur ett etiskt perspektiv.

Vi har därför genomgående valt att lyfta ut dessa faktorer ur vår kalkyl för att inte riskera att hamna i diskussioner kring sådana frågor som kan avleda fokus från studiens huvudlinje – de direkt mätbara effekterna av utanförskapet. En konsekvens av detta är att de resultat och de värden vi får kring våldets effekter därmed blir mindre än de totala effekterna om även dessa svåråmätbara faktorer skulle medräknas. **Vi underskattar som en följd av detta, och den ovan redovisade försiktighetsprincipen, i våra kalkyler systematiskt våldets ekonomiska effekter.**

KÄLLFÖRTECKNING

Hultkrantz Lars & Nilsson Jan-Eric, Samhällsekonisk analys, Studentlitteratur, 2008

Nilsson & Wadeskog, 2008, Handbok i socioekonomiska bokslut, SEE & NUTEK.

Nilsson & Wadeskog, Handbok till en förenklad socioekonomisk analysmodell, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010

Nilsson & Wadeskog, Gatuvåldets ekonomi, del 1 – individer och förlopp, SEE & Hjärnkraft, 2011

Nilsson & Wadeskog, Gatuvåldets ekonomi, del 2 – effekter på kommun och samhälle - fallet Södertälje, SEE & Hjärnkraft, 2012